

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.133
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка

В І Д Г У К

офіційного опонента

доктора філософських наук, доцента

Богачова Андрія Леонідовича

на дисертацію

Гнатіва Андрія Дмитровича

на тему: «**ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЛЮБОВІ У ФІЛОСОФІЇ**

ЖАКА–ЛЮКА МАРІОНА»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія»

1. Актуальність теми дослідження

Філософія Ж.-Л. Маріона (1946 р. н.) є однією з найвідоміших сучасних французьких теорій феноменологічного напрямку, зміст якої, однак, поки не став предметом достатньої уваги українських філософів. Особливо відчутним, на мою думку, є у нас брак знань про найоригінальнішу частину філософії Ж.-Л. Маріона, а саме: дослідження феномена любові. Дисертаційна робота А. Д. Гнатіва має на меті усунути цей недолік і дати можливість зрозуміти Маріоновий опис цього феномену в історичному контексті теорій суб'єктивності та інтерсуб'єктивності, які належать французьким і німецьким філософам, починаючи від Р. Декарта й Е. Гусерля.

Дисертація А. Д. Гнатіва – це історико-філософська інтерпретація змісту сучасного теоретичного напрямку, актуальність якої пояснюється недостатньою орієнтацією наших філософів щодо цього змісту, отже, помітним браком знань про аргументи й міркування, які зараз присутні у міжнародній дискусії в межах цього напрямку.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

А. Д. Гнатів виявляє виняткову турботу про обґрунтованість кожної важливої тези своєї дисертації, оскільки щоразу підтверджує її цитатою з оригінального тексту французькою, німецькою або англійською мовами, яку

подає в примітках наприкінці відповідної сторінки дисертації. У дусі історико-філософської компаративістики дисертант намагається постійно супроводжувати свою інтерпретацію тези розглядуваного автора зіставленнями з антитезою чи доповненнями з боку іншого учасника філософської дискусії, що іноді навіть утруднює бачення концептуального зв'язку всіх міркувань автора, які інтерпретує А.Д. Гнатів. Висновки, які робить дисертант, а також його вибір першоджерел, переважно визначають характер і порядок викладу інтерпретації.

3. Вірогідність і наукова новизна одержаних результатів

Результати, що наведені нижче, найбільше відповідають критерію вірогідності та новизни для української філософії.

Перший розділ. У контексті викладу поглядів на проблему інтерсуб'єктивності, які належать німецьким і французьким філософам феноменологічного напрямку, вперше в Україні в аспекті поняття любові дана інтерпретація деяких положень теорії Гусерля, а також критика Гусерлевого розуміння інтерсуб'єктивності, яка спирається на аргументи П. Рікера, Е. Левінаса та Ж.-Л. Маріона.

Вперше в українській філософії інтерпретується стосунок екзистенціалів Dasein і Mitdasein М. Гайдегера в аспекті питання про визначення любовного стосунку як неодмінної риси буття-у-світі.

Дисертант уперше в українській філософії наводить і оцінює аргументи Ж.-Л. Маріона щодо впливу августинівського розуміння любові на формування екзистенціалу буття-у-світі, а також доповнює ці аргументи своєю інтерпретацією стосунку турботи й любові, як його визначав М. Гайдегер під час Целіконерівських семінарів та в листуванні з Г. Арендт. Також уперше було подано трактування в цьому листуванні теми любові, здійснене Дж. Агамбеном, а також трактування тема любові як волі й Гайдегерового поняття Gelassenheit в сенсі християнського кенозису (зречення власної волі).

Другий розділ. Уперше в нашій філософії інтерпретуються основні положення Маріонової теорії феномену, яка спирається на показану дисертантом особливість Маріонового прочитання § 7 «Буття і часу» Гайдегера, а також на феноменологічні роботи Гусерля. Значне місце в цьому розділі дисертації приділене окресленню засад феноменології Ж.-Л. Маріона, особливо новій інтерпретації способу буття суб'єкта любові та феноменів об'явлення, поклику й дару, їхнього критичного обговорення з боку Ж. Дериди й маловідомих у нас Ж.-Л. Крет'єна й М. Зарадера.

Третій розділ. Уперше дисертант висуває й намагається довести тезу: «Те, що для Гайдегера значить «Sein», для Маріон звучить «Amour»» (с. 139), а також

висновує з неї, що принцип «“я люблю, отже я є понад буттям” (amo, ergo sum supra esse) віднаходить свіжу можливість спрямувати філософію до її первісного покликання – любити» (с. 139), однак, як можна зрозуміти зі слів автора дисертації, йому тут ідеться не так про «любов до мудрості», як про любов до людини чи Бога. У зв'язку з любов'ю до іншої особи вперше в українській філософії дисертант наводить аргумент Ж. Дериди щодо «винаходу» іншого й міркування Ж.-Л. Маріона про любов як *caritas*, у якій відбувається відмова від примату *ego* на користь іншого, що, на думку автора дисертації, слід розглядати на історичному тлі визначення видів любові від «Федра» Платона й до творів Паскаля.

Уперше в українській філософії інтерпретується своєрідність розрізнення еросу й агапе у феноменології любові Ж.-Л. Маріона, а це розрізнення зіставляється, по-перше, з поглядами на нього А. Нігреда в роботі «Ерос та Агапе», де Ерос визначається як егоцентрична любов, Агапе – як безкорислива (с. 154-155), по-друге, з поглядами на любов Псевдо-Діонісія Ареопагіта, які, втім, самі по собі добре відомі нашим філософам; зрештою дисертант робить висновки, що «*Eros, ego, Dasein* повинні паралізувати свою суб'єктивність, як місце самовпевненості і марнославства» (с. 158) і що «*Ego* дійсно потребує іншого *alter-ego*, щоб вичерпно реалізувати своє людське існування» (160).

Інтерпретуючи зміст роботи Ж.-Л. Маріона «Еротичний феномен», автор дисертації вперше наводить і коментує низку положень, які містить феноменологія любові цього філософа, серед яких, на мою думку, найважливіші такі: «інший з'являється тією мірою, якою він дарує (уділяє) мені мою власну тілесність, яка розгортається немов екран для зображення його тілесності» (с. 172), існує три типи еротичної мови: безсоромна, інфантильна, гіперболічна, які відповідають трьом шляхам містичної теології: позитивному (стверджувальному/катафатичному), негативному (заперечному/апофатичному), піднесеному (с. 175), Бог є першим, хто любить, який навчає закоханих любити (с. 185), Бог визначається не в категоріях *causa prima* чи першого рушія, а в категоріях дару (с. 189).

4. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів у дисертаційній роботі А.Д. Гнатіва полягає в тому, що їх можна застосовувати у філософії для здійснення досліджень феномену любові з використанням поняттєвих новацій і докладних аргументів, які досі залишалися невідомими для українських філософів. Ці новації та аргументи можуть стати в пригоді для підготовки начальних курсів, методичних посібників і підручників із «Феноменології»,

«Філософської герменевтики», «Соціальної філософії» та «Історії сучасної філософії».

5. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях

Автор дисертації опублікував 12 (дванадцять) наукових робіт, з яких 3 (три) статті у фахових виданнях із філософських наук в Україні, 1 (одну) в іноземному виданні, яке присутнє в наукометричній міжнародній базі даних Scopus, а також 7 (сім) тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Дисертація є самостійною науковою працею, що містить власну інтерпретацію феноменології любові Ж.-Л. Маріона та змісту важливих для її розуміння теорій попередників, особливо німецьких філософів Е. Гусерля і М. Гайдегера, а також сучасних дискусій навколо цієї феноменології, що відбулися у французькій філософії.

Дисертація містить ідеї та висновки, що сформульовані особисто дисертантом. Використані в роботі положення й гіпотези інших авторів мають відповідні посилання, вони цитуються й розглядаються для здійснення власної інтерпретації та аргументації автора дисертації. Опубліковані А. Д. Гнатівом праці в наукових фахових виданнях засвідчують повноту викладу основних результатів дисертації.

6. Оцінка змісту дисертації

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів, параграфів, пунктів, висновків, бібліографії та додатків. Загальний обсяг роботи становить 262 сторінок, із них 178 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складає 56 сторінки і включає 635 найменувань, з яких 607 джерел іноземною мовою.

Аналіз тексту дисертації не виявив порушень вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації в разі використання ідей, тверджень, відомостей, дотримані вимоги норм законодавства про авторське право; надана потрібна інформація про результати наукової діяльності, використані методи дослідження. Під час прочитання дисертації А. Д. Гнатіва у тексті не було виявлено ознак академічного плагіату чи фальсифікації.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Деякі твердження й концептуальні зв'язки в дисертації викликають питання.

1) Чому на с. 56 дисертант стверджує, що «аналіз феномену любові Гусерль упередметнює в “Зібраних творах”» (тобто в “*Texte aus Nachlass*” – в “Текстах зі спадку”), але після такого твердження дисертант не переходить до викладу цього аналізу та його інтерпретації, а переходить лише до своєї інтерпретації окремих положень Гусерлевої праці «До феноменології інтерсуб'єктивності» (*Husserliana XIV, S. 170-172*), у якій, однак, ідеться не про феномен любові, а про інтерсуб'єктивний стосунок?

2) На с. 60 автор дисертації робить висновок: «Гусерль ілюструє динаміку любові з урахуванням трансцендентальної редукції. Впадає в око можлива аналогія між феноменологом, який редукує об'єкт за допомогою методу феноменологічної редукції, і люблячим Я, який “вдягає у дужки” свої приватні інтереси заради іншого Я. Дане *epoche* показує участь кожної людини (Ти) у процесі любові, яка керується власною свobodною дією й не піддається під вплив інших». Однак, на мій погляд, висновок дисертанта про зв'язок Гусерлевого поняття трансцендентальної редукції з Гусерлевим розумінням «динаміки любові» потребує обґрунтування через посилання на тексти німецького філософа, яких дисертаційній роботі бракує.

3) Чому А. Д. Гнатів стверджує, що «радикальне вигнання ось-буття з-за межі світу завдає автентичності бути собою» (с. 68), або говорить про «ізольоване перебування ось-буття від буття-у-світі» (с. 69), якщо згідно з фундаментальною онтологією М. Гайдегера буття-у-світі є основною конституцією *Dasein* («ось-буття» в перекладі А. Д. Гнатіва)? На мій погляд, *Dasein* не слід трактувати як таке, що може перебувати за межами світу.

До окремої дискусії спонукає низка філософських термінів у тексті дисертації, перекладених із німецької мови. Автор дисертації подає Гусерлеве поняття *Evidenz* як «певність» (с. 55, прим. 119), хоча в українських перекладах Гусерля *Evidenz* подається як «очевидність». Гусерлеве поняття *Eigenheit* А. Д. Гнатів переклав як «Своїсть», хоч його можна перекласти простіше: «царина власного». Гайдегерове поняття *Dasein* у тексті дисертації перекладено як «ось-буття», але такий переклад не залишає можливості для перекладу Гайдегерового поняття з ризикою у своїй будові *Da-sein* (ось-буття), а також таких понять, як *Mitdasein*, котрі за логікою дисертанта потрібно перекладати поняттям із двома ризиками: спів-ось-буття. Гайдегерову словосполуку «*innerweltlich Seiendes*» А. Д. Гнатів перекладає як водночас «усередсвітнє суще» (с. 62) і «внутрішньосвітнє суще» (с. 70), хоча це «середсвітнє суще». Гайдегерово

поняття Entwerfen він подає як «переносячись подумки» (с. 64), хоча це «проектування». Поняття Befindlichkeit він подає як водночас «перебування/розташування» (с. 66) і «прихильність» (с. 76), хоча це екзистенціал «налаштованість» у фундаментальній онтології Гайдегера. Відоме поняття філософії Гайдегера Lichtung стає в тексті дисертації як «просвітом» (с. 84), так і «просвітком» (с. 86, прим. 240).

На мій погляд, потребують корегування й такі терміни А.Д. Гнатіва, як «самоуприявлення» (с. 20), «увисновковувати» (с. 29), «взаємодотикатися» (с. 39), «угледжувати» (с. 53), «співдотикати» (с. 53), «удостовірювати» (с. 63), «область даності/дарування» (с. 142) тощо.

8. Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Андрія Дмитровича Гнатіва на тему ««Феноменологія любові у філософії Жака–Люка Маріона» є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

Актуальність обраної теми дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків і запропонованих автором рекомендацій, сформульованих у дисертації, вірогідність і наукова новизна одержаних результатів, повнота їхнього викладу в опублікованих працях свідчать про наукову самостійність автора, високий рівень підготовки дослідження.

Дисертаційна робота Андрія Дмитровича Гнатіва на тему ««Феноменологія любові у філософії Жака–Люка Маріона» відповідає галузі 03 Гуманітарні науки спеціальності 033 Філософія та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її автор, Андрій Дмитрович Гнатів, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія.

Офіційний опонент:

Доктор філософських наук,
професор кафедри теоретичної
і практичної філософії
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, професор

А. Л. Богачов